

UBRIS

We know
books

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

WATTS, ALLAN

Un guru în Academie: Cele 10 000 de lucruri care te ajută să treci peste

examenle vieții / Allan Watts; trad. din lb. engleză: Marian Stan. –

București: Herald, 2022

ISBN 978-973-111-979-3

I. Stan, Marian (trad.)

159.9

Alan Watts

UN GURU ÎN ACADEMIE

Cele 10 000 de lucruri care te ajută să treci
peste examenle vieții

Traducere din limba engleză de
MARIAN STAN

In the Academy

The Romanian translation of this book is made possible by permission
of the State University of New York Press ©2017, and may be sold only
in Romania.

EDITURA HERALD
București

Concepție grafică și DTP:
*Ela Stoica*Corectură:
*Dușa Udrea-Boborel*Pentru noutăți și comenzi:
www.edituraherald.ro
office@edituraherald.ro
Tel: 021.319.40.60, 021.319.40.61
Fax: 021.319.40.59, 021.319.40.60
Mob: 0744.888.388, 0771.664.320

Copyright © 2022. Toate drepturile rezervate. Nicio parte a acestei cărți nu poate fi reprodusă sau transmisă sub nicio formă și prin niciun mijloc, electronic sau mecanic, inclusiv fotocopiere, înregistrare sau prin orice sistem de stocare a informației, fără permisiunea editorului. Ediție în limba română publicată de Editura Herald.

CUPRINS

ILUSTRĂȚII	9
PREFAȚA EDITORILOR	11
INTRODUCERE: ALAN WATTS ȘI DEMERSUL ACADEMIC	13

**PARTEA ÎNTĂI
LIMBAJ ȘI MISTICISM**

1. DESPRE SEMNIFICAȚIA ȘI RELAȚIA DINTRE ABSOLUT ȘI RELATIV (1950)	59
2. CALEA NEGATIVĂ (1951)	86
3. LIMBAJUL EXPERIENȚEI METAFIZICE	92
4. DESPRE SINTEZA FILOSOFICĂ (1953)	107
5. FILOSOFIA DINCOLO DE CUVINTE (1975)	110

**PARTEA A DOUA
BUDISM ȘI ZEN**

6. PROBLEMA CREDINȚEI ȘI A FAPTELOR ÎN BUDISM (1941)	125
7. ZEN (1948)	149
8. CALEA CĂTRE ELIBERARE ÎN BUDISMUL ZEN (1955)	177
9. ZEN BEAT, ZEN RIGID ȘI ZEN (1958)	198
10. ZEN ȘI POLITICĂ (1962)	208

11. ESEU INTRODUCŢIV LA CARTEA LUI SUZUKI
OUTLINES OF MAHAYANA BUDDHISM (1963) 213

PARTEA A TREIA

CREŞTINISM

12. TEOLOGIA MISTICĂ 229
13. PLEDOARIE PENTRU DUMNEZEU (1946) 254
14. SEMNIFICAŢIA PREOŢIEI (1946) 269
15. DOCTRINA CREŞTINĂ ASUPRA
CĂSĂTORIEI (1946) 287

PARTEA A PATRA

RELIGIE COMPARATĂ

16. ADORAŢIA RELIGIOASĂ PRIN SACRAMENT ŞI
TĂCERE (1964/1971) 307
17. MITOLOGIA OCCIDENTALĂ 322
18. VIITORUL RELIGIEI (1970) 338
19. UNITATE ÎN CONTEMPLAŢIE (1974) 351

PARTEA A CINCEA

PSIHEDELICE

20. INDIVIDUL CA OM/LUME (1963) 369
21. O EXPERIENŢĂ CU SUBSTANŢE PSIHEDELICE:
REALITATE SAU FICŢIUNE (1964) 384
23. MINTEA DE FIECARE ZI ESTE CALEA (1971) 400

PARTEA A ŞASEA

PSIHOLOGIE ŞI PSIHOTERAPIE

24. PSIHOLOGIE ASIATICĂ ŞI PSIHIATRIE MODERNĂ
(1953) 407
25. CONVENŢIE, CONFLICT ŞI ELIBERARE 419

26. ETERNITATEA CA TRUP NEREPRIMAT (1959) 429
27. PERSPECTIVE ORIENTALE ŞI OCCIDENTALE
ASUPRA NATURII UMANE (1962) 439
28. FEMEIA DIN BĂRBAT (1963) 444
29. UN INTERVIU CU ALAN WATTS (1969) 453
30. PSIHOTERAPIA ŞI RELIGIILE ORIENTALE 467

COLABORATORI

INDEX

485
486

DESPRE SEMNIFICAȚIA ȘI RELAȚIA DINTRE ABSOLUT ȘI RELATIV (1950)

TE MINUNEZI VREODATĂ?

Cât de interesant ar fi să poți citi gândurile celorlalți? Iată-i, mergând pe stradă sau stând liniștiți într-un tren ori autobuz, iar ochii lor nu spun decât foarte puțin sau nimic despre ce se petrece în capetele lor. La ce se gândesc? Ce intrigi, ce dileme, ce visuri li se derulează în minte? S-ar putea să nu fie deloc interesant, deoarece este posibil ca, fie că lucrează sau lenevesc, foarte mulți dintre oamenii aceștia să nu aibă un interes anume iar cine nu este *interesat* nu este *interesant*. Mințile lor întorc pe toate fețele cele mai banale griji, bârfe mărunte sau închipuiri fără niciun rost. În acest caz, puterea de a citi gândurile ar fi un dar îndoielnic, precum stăpânirea unei limbi ce are o literatură din cale-afară de plictisitoare.

Dar, cu siguranță, trebuie să existe momente când până și gândurile celei mai mărginite persoane sunt minunate. Desigur, folosim cuvântul „minunat” în două sensuri: „M-am simțit minunat” sau „Acest univers este de-a dreptul minunat”. În primul sens, „minunat” este doar o exagerare pentru a exprima ceva plăcut sau amuzant. În al doilea sens, semnificația termenului este deplin exprimată – plin de mirare (*wonder-full*), de fascinație, mister și interes. Și totuși, cele două sensuri nu sunt întotdeauna separate, căci o viață petrecută minunându-te va fi fost

aproape sigur o viață minunată. Cei mai mulți copii par să fie foarte interesați de ceea ce se întâmplă, căci lumea este ceva nou în ochii lor, iar ei pun mereu întrebări. Cu cât întrebi mai multe și primești răspunsuri, cu atât mai multe întrebări ai de pus, căci, pe măsură ce știm mai multe, ne dăm seama că nu știm. Dimensiunile misterului cresc proporțional cu sporul de cunoaștere. Descoperirea este întotdeauna, într-o anumită măsură, găsirea unor lucruri noi despre care nu știi nimic.

Cineva care a renunțat să mai pună întrebări, care nu se mai minunează a încetat să mai trăiască, deoarece a încetat să mai crească. Întrucât viața este un râu în sensul că ea trebuie să curgă ori, altfel, încetează de a mai fi un râu. Iar în clipa când mintea omului nu se mai revarsă cu mirare și interes înspre oceanul realității care îl inconjoară, ea se întoarce înspre ea însăși, devenind o apă stătătoare. O ființă nefericită sau plictisită are mintea întoarsă spre ea însăși, este o ființă care stă în calea propriei experiențe, care își face griji în legătură cu felul cum se simte și cum ar vrea să se simtă și care totuși pare a se simți mereu la fel: frustrată. Dar toată această întoarcere, această preocupare de sine, este ca un șarpe ce încearcă să-și mănânce propria coadă, o tentativă zadarnică ce-l face să se înece, demonstrând, în cele din urmă, absurditatea încercării de a te hrăni cu propria foame.

Este evident că viața e interesantă și minunată în măsura în care omul are interes pentru ea și se minunează în fața ei. Viața este doar superficial minunată dacă te minunezi numai de lucruri superficiale și este profund minunată dacă te minunezi de lucruri profunde. A te întreba ce va purta doamna Smith la petrecere, ce s-ar fi întâmplat dacă ai fi fost fiul unui milionar, ce va spune dentistul despre dinții tăi sau dacă va fi un weekend plăcut înseamnă să-ți pui doar întrebări superficiale. Pare uimitor faptul că există minți ce nu merg niciodată mai adânc, care nu vor să știe niciodată *cine* sau *ce* este misterioasa putere a conștiinței care privește în afară prin ochii doamnei Smith, cum se face că

eu sunt eu însumi, și nu altcineva, de ce ador plăcerea și urăsc durerea sau cum se face că există un soare ce poate străluci.

Este greu să ne imaginăm că există multe întrebări mai interesante decât acestea. Totuși, procesul de a le formula și a le răspunde se numește filosofie, despre care, îndeobște, se crede că este unul dintre cele mai aride subiecte din programa anilor de liceu, ca și una dintre cele mai puțin bănoase profesii. Dacă asemenea lucruri sunt aride și plictisitoare, atunci însăși esența vieții este aridă și plictisitoare, și omul poate foarte bine să se sinucidă fără alte formalități. Poate că asta și face lumea noastră. Viața lui cotidiană trebuie să fie atât de repetitivă și găunoasă, încât omul nu se poate gândi la nimic altceva mai bun de făcut cu minunățiile fiziunii atomice decât la un bum senzational care să-l arunce în aer împreună cu lumea întreagă.

Se înțelege de la sine că filosofia nu este doar o simplă materie ce trebuie studiată în liceu sau istovirea minții cu nenumărate volume de poliloghie ininteligibilă. Așa cum spunea Aristotel, filosofia începe și sfârșește printr-o mirare – mirare în legătură cu ce se află dincolo de suprafață, nu doar cea a soarelui, lunii și stelelor, ci și a celor mai banale și frecvente întâmplări. Fiecare copil se naște filosof. El nu doar că demontează lucrurile pentru a afla cum funcționează, ci și pune cele mai profunde întrebări ca, de exemplu, cine l-a făcut pe Dumnezeu, dacă spațiul continuă la nesfârșit, ce s-a întâmplat înainte de a se întâmpla ceva, dacă *el* s-ar fi născut în caz că mama se căsătorea cu altcineva, de ce asta, de ce aia, în fața oricărui și fiecărui lucru: de ce. Este de-a dreptul tragic că elanul spontan al mirării care îl face pe copil să se intereseze de originile vieții se împotmolește întâlnind exasperarea părinților sau niște cursuri universitare unde domnii experți în despicierea firului în patru resping toate aceste întrebări ca lipsite de noimă.

Într-un sens foarte strict, este *posibil* să nu aibă nicio însemnătate să întreb de ce există universul sau dacă așa fi fost altcineva, și nu eu. Dar dacă mintea omenească nu și-ar fi pus niciodată asemenea probleme, n-ar fi existat fizică, chimie, biologie sau as-

tronic. Poate că o întrebare ce nu are răspuns este o întrebare lipsită de sens, dar nu vom putea ști niciodată acest lucru până când nu suntem *siguri* că nu are răspuns. Iar un om de știință adevărat nu este niciodată *absolut* sigur, fiind persoana cea mai puțin dogmatică din câte există.

De multe secole mintea omului de știință a încercat să afle ce sunt lucrurile: din ce sunt făcute stâncile, stelele și oamenii. Ajungând la elementele mai simple care intră în alcătuirea lor, mintea vrea să știe apoi din ce sunt făcute aceste elemente. Descoperind că oamenii, munții și aerul sunt niște structurări ale unor lucruri mai simple precum carbonul, oxigenul, sulful și hidrogenul și că aceștia sunt compuși din molecule, iar acestea din atomi, și aceștia din electroni, protoni și neutroni, începem să ne întrebăm cât de departe putem merge, câtă vreme mai putem întreba: „Din ce este făcut cutare lucru?” Căci am adus totul la un nivel atât de fin, încât, în prezent, investigația științifică seamănă cu tentativa de a introduce vârful unui ac în vârful unui ac. Dacă mintea omenească este din aceeași substanță ca și universul pe care îl investighează, nu cumva o să vină un moment când toată investigația va privi, pur și simplu, încercarea unei substanțe unice de a se defini precum o gură ce încearcă să se sărute sau precum o flacăra să se ardă?

În prezent se pare că printre oamenii de știință există tendința de a considera că această „linie principală” de cercetare și-a atins limitele, ca și cum mintea ar fi ajuns la un zid impene-trabil, iar de acum încolo trebuie să se mulțumească a-i explora suprafața. Într-un pasaj remarcabil din *The Evolution of Physics*, Einstein și Infeld (1938) spun:

În tentativa noastră de a înțelege realitatea, suntem cumva precum un om care încearcă să înțeleagă mecanismul unui ceas nedemontat. El vede cadranul și limbile care se mișcă, aude ticăitul, dar nu are cum să deschidă carcasa. Dacă este ingenios, își poate face o anumită imagine a mecanismului ce ar putea fi responsabil de toate lucrurile observate, dar

nu ar putea fi absolut sigur că această imagine este singura ce ar putea să-i explice observațiile. El nu va putea niciodată să compare această imagine cu mecanismul real și nu poate nici măcar să-și imagineze posibilitatea sau semnificația unei asemenea comparații (p. 38).

Încă de la sfârșitul secolului al XIX-lea, Maxwell a anticipat aceeași problemă și a explicat-o folosind ca ilustrație un compartiment în locul unui ceas. Imaginați-vă un compartiment ale cărui uși sunt ferecate pe vecie, dar în fiecare ușă există o gaură minusculă din care iese un fir. Când tragem de firul A, firul B se ridică, și viceversa. Omul de știință nu poate decât să remarce regularitatea acestui eveniment. Cât despre ceea ce se întâmplă în compartiment – dacă A și B sunt două capete ale aceluiași fir sau dacă există vreun mecanism mai complex – el nu poate decât să speculeze; nu poate fi niciodată sigur.

Dacă fizica nu poate pătrunde înăuntrul ceasului sau al compartimentului, sau dacă metoda ei de cercetare nu este decât tentativa de a înțepa vârful unui ac cu vârful unui ac, înseamnă, oare, că întreaga problemă trebuie să nu ne mai preocupe? Trebuie să spunem, oare, că este lipsit de sens să ne mai întrebăm *ce* este realitatea? O putem *spune*, dar mintea omenească va continua să se întrebe, căci nu este satisfăcută de răspuns. Pur și simplu, problema este dacă e cu totul inutil și absurd să facem asta.

Chiar analogia utilizată de Einstein și Infeld (1938) sugerează un răspuns. În sens strict, se poate spune că funcțiunea științei este, pur și simplu, de a observa, măsura și prevedea mișcările făcute de limbile ceasului și ritmul în care ticăie. Dincolo de asta, observația și măsurătorile devin imposibile. Dar, de fapt, omul de știință formulează teorii despre ceea ce se află înăuntrul ceasului, testându-le în măsura în care ele îi permit să prevadă ce va face în continuare ceasul. Din acest punct de vedere, știința pătrunde pe terenul filosofiei și metafizicii, care este actul de a te întreba în legătură cu interiorul ceasului sau al compartimentului, despre profunzimile realității care se află dincolo de experiența simțurilor.

Filosoful își formulează și își testează teoriile cam în același fel ca și omul de știință. Din lucrurile pe care le-a văzut în exteriorul ceasului, el își face o idee despre ce poate fi înăuntrul ceasului, despre ce poate fi responsabil de mișcările lui exterioare. În exteriorul ceasului, el a observat lucrurile care fac mișcări și zgomote asemănătoare cu ale ceasului, ca și procesele care le cauzează. El deduce apoi că mișcările și zgomotele făcute de ceas trebuie să aibă cauze similare, presupunând că relația dintre cauză și efect care există în exterior trebuie să existe și înăuntrul ceasului.

Filosoful își testează teoriile așa cum omul de știință face un test de predictibilitate, întrebându-se dacă teoriile lui îi permit omului să se adapteze mai bine lumii. Dacă este așa, el presupune că teoriile lui sunt în armonie sau corespund cu realitatea necunoscută care face să existe această lume. Dar el nu se oprește aici. Problema adaptării la cursul viitor al evenimentelor nu este singura sau principala preocupare a filosofului. El realizează că nu are rost să poți prevedea și să te poți adapta la viitor decât dacă poți trăi în armonie cu viața în prezent. Fără această capacitate, te pregătești mereu pentru o zi de mâine ce nu vine niciodată. Prevezi viitorul, dar nu te poți bucura pe deplin de roadele previziunii și planificării când ele devin disponibile.

Prin urmare, filosoful iubește filosofia și pentru ea însăși. El descoperă că mirarea este cea mai înaltă formă de bucurie, deoarece, în actul mirării el se pierde pe sine în contemplarea celui mai fascinant lucru dintre toate: realitatea aflată dincolo de simțuri. Orice bucurie, orice fericire adevărată implică pierderea conștiinței de sine prin absorbția în ceva mirabil. Poate exista, oare, vreo fericire mai înaltă decât absorbția în „cel mai înalt” mister: realitatea nevăzută ce stă la baza acestui întreg univers? După cum spunea Goethe: „Cea mai înaltă stare accesibilă omului este mirarea; iar dacă fenomenul inițial îi produce mirare, să fie mulțumit cu asta; fenomenul nu-i poate oferi ceva mai înalt și nu trebuie să mai caute nimic în spatele lui; aici este limita”.

HARTA VIEȚII NOASTRE ESTE INCOMPLETĂ

Ajungem deci la bariera despre care oamenii de știință spun că nu o pot depăși decât dacă își dau mâna cu filosofii, începând să speculeze și să se mire. Această mirare nu are niciun rost dacă nu ajunge în vid, nefiind o simplă încercare de a satisface curiozitatea. Soluția adecvată a multor probleme din viața noastră cotidiană depinde de un raționament corect despre lumea de dincolo de simțuri. Căci această lume de dincolo nu este nici decum departe de lumea vieții concrete; ea este, de fapt, aceeași lume, înțeleasă mai în profunzime. E ca și cum am călători pe un strat de gheață; simțurile nu pot vedea decât suprafața și trebuie să folosim alte mijloace pentru a afla dacă gheața este suficient de groasă ca să ne susțină greutatea și deci pentru a decide cursul pe care trebuie să-l aibă călătoria.

Trebuie să fim pregătiți totuși pentru eventualitatea ca reflectia asupra nevăzutului să ne ducă la niște concluzii stranii. Oamenii de știință ne-au spus deja că propriile lor teorii despre „lumea de dincolo de suprafață” sunt foarte dificil de transpus în imagini concrete. Ei afirmă că spațiul este curbat, și cum ne-am putea imagina spațiul cu o curbă în el, ca și cum ar fi membrana unei bule de săpun ce nu are nici interior, nici exterior? Chiar dacă vom folosi mereu ca ilustrație imagini concrete, trebuie să ne amintim totuși că acestea sunt doar niște imagini și că realitatea despre care vorbim nu este exact ca ele. Ne putem face ușor o idee despre această dificultate încercând să desenăm un cub pe o suprafață plană.

Pentru a reprezenta un cub pe o suprafață plană de hârtie, desenăm două pătrate, apoi le unim colțurile cu linii drepte (vezi figura 1.1). Dar această figură nu este un cub, deoarece toate unghiurile unui cub sunt drepte, dar în acest desen multe unghiuri nu sunt. Cu toate acestea, pentru că știm ce este în realitate un cub, ne putem imagina unul cu ajutorul acestui desen, folosind convenția perspectivei. Deoarece ne este familiară lumea cu trei dimensiuni, ne este

ușor să înțelegem reprezentări ale acestei lumi solide făcute pe o suprafață plană, unde nu există decât două dimensiuni.

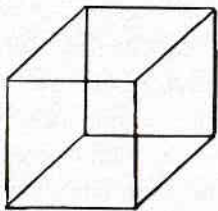

Figura 1.1. Un cub Necker reprezentând o perspectivă tridimensională.

Să presupunem totuși că există niște oameni care trăiesc într-o lume cu două dimensiuni, oameni care nu au văzut niciodată și nu pot concepe o a treia. Le va fi din cale-afară de greu să înțeleagă acest desen. O linie perpendiculară pe lumea lor li s-ar părea ca un punct, o suprafață ca o linie și un obiect solid ca o suprafață. Ei ar vedea desenul doar ca două pătrate cu triunghiuri asociate lor. Așadar, noi am fi, cumva, precum locuitorii acestei lumi plate în tentativele noastre de a înțelege lumea aflată dincolo de simțurile noastre. Strămoșilor noștri le-au trebuit multe secole pentru a înțelege cum de pământul poate fi sferic, deoarece, din perspectiva lor limitată el părea totalmente plat. Cum ar putea cineva să pășească pe partea de jos a unui asemenea glob fără a cădea?

Este destul de ușor să vedem cum locuitorii ținutului plat nu vor putea înțelege desenul reprezentând un cub. Este destul de ușor să ne punem în locul lor făcând altceva cu desenul nostru. Iată pătratul. Imaginează-ți că a fost făcut mișcând linia verticală din stânga (o dimensiune) la dreapta (două dimensiuni) (vezi figura 1.2). Avem astfel două dimensiuni: lungimea și lățimea. Acum, mișcând întregul pătrat prin cea de-a treia dimensiune a adâncimii, avem încă o dată cubul (vezi figura 1.3). Până acum figura este destul de ușor de înțeles. Dar să presupunem că există încă o dimensiune, aflată la unghiuri drepte față de fiecare dintre

cele trei. Mișcăm întregul cub prin această dimensiune și obținem ceea ce se numește un tesseract¹ (vezi figura 1.4).

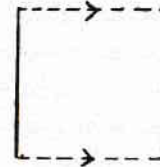

Figura 1.2. Un pătrat reprezentând o perspectivă bidimensională.

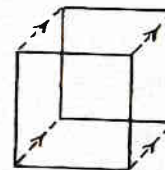

Figura 1.3. Un cub Necker reprezentând dobândirea unei perspective tridimensionale.

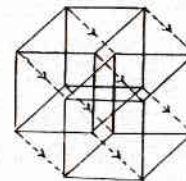

Figura 1.4. Un tesseract reprezentând o perspectivă cu patru dimensiuni.

Acum vă puteți simți ca oamenii din ținutul plat, căci priviți desenul unui cub cu patru dimensiuni, ceva ce nu vă puteți imagina. Prin urmare, a te gândi la o lume cu patru dimensiuni în termenii a trei dimensiuni este ca și cum ai gândi lumea nevăzută în termenii celei văzute. O putem reprezenta, dar nu exact.

Știm așadar că una dintre principalele caracteristici ale lumii noastre obișnuite este că ea are trei dimensiuni. Care sunt alte caracteristici importante ale ei? Cea mai evidentă este, probabil,

¹ În geometrie un tesseract este un obiect din spațiul cu patru dimensiuni, fiind analogul cubului din trei dimensiuni și al pătratului din două dimensiuni. La fel cum suprafața cubului este formată din șase fețe pătrate, hipersuprafața tesseractului este alcătuită din opt celule cubice. (N. red.)

că totul, fără excepție, se află într-o stare de mișcare și schimbare. Fiecare planetă se mișcă în jurul Soarelui ei. Fiecare Soare și fiecare stea se mișcă în jurul altor sori și stele. Fiecare obiect solid este, de fapt, un mănunchi de electroni care pulsează. Nu doar că fiecare formă este în mișcare, dar în același timp fiecare formă este lipsită de constanță, își schimbă configurația și substanța, rapid (ca fumul) sau extrem de lent (ca pietrele). După cum spunea filosoful grec Heraclit, „Totul curge” și chiar

*Dealurile sunt umbre,
Și curg dintr-o formă-n alta,
Și nimic nu stă locului.*

Aproape tot atât de evident este faptul că toate lucrurile cunoscute există numai în relație unele cu altele. În primul rând, ele depind unele de altele. Fiecare lucru este un efect și astfel depinde de o anumită cauză. Nu poate exista viață fără apă, aer și lumină solară; aerul și apa nu pot exista fără pământ; Pământul nu poate exista fără Soare; Soarele nu poate exista fără o galaxie de stele; stelele nu pot exista fără spațiu, timp și energie și așa mai departe, nu știm până unde. În al doilea rând, cunoașterea acestei lumi depinde întru totul de relația dintre contraste sau opoziții. Nu ne putem imagina lumina fără întuneric. Ceea ce este lung nu are sens decât prin contrast cu ceea ce este scurt. Substanța este de neconceput fără spațiu, mișcarea fără imobilitatea relativă, caldul fără rece, rapiditatea fără lentoare, tarele fără moale, sunetul fără liniște, plăcerea fără durere și viața fără moarte. Într-adevăr, este absolut imposibil să exprimi ceva cu sens fără a formula un contrast, este imposibil să te gândești la un lucru care nu se distinge deloc de altceva.

Lumea cunoscută este deci o lume a schimbării și relativității. Totul se schimbă și fiecare lucru este în relație cu un alt lucru. Nu am întâlnit niciodată ceva cu desăvârșire permanent și absolut. Va trebui așadar să conchidem că nu *există* nimic neschimbător, etern și absolut?

Aceasta este imaginea universului, așa cum ne-o prezintă mulți dintre cei mai influenți gânditori din vremea noastră: o lume a purei relativității în care nu există niciun singur element stabil. Ea seamănă cu un zgârie-nor infinit de înalt, cu etaje peste etaje, dar nimic nu stă pe o temelie solidă. De la înălțimea la care ne aflăm acum, putem privi jos (în trecut), văzând cum clădirea dispăre înspre un „punct de fugă” în imensitatea spațiului. Dar dacă nu există o temelie solidă pe care să poată sta întreaga structură, etajele trebuie să continue la nesfârșit în jos, dincolo de acest punct de fugă, etaj după etaj, sprijinindu-se unul pe altul, fără vreo temelie. Sau, pentru a ilustra altfel situația, un asemenea univers este ca o națiune unde fiecare individ nu își câștigă existența lucrând pământul, ci spălând rufele vecinului. O asemenea națiune ar fi instabilă din punct de vedere economic, așa cum zgârie-norul ar fi instabil din punct de vedere arhitectural. Întreaga structură ar fi o prăbușire continuă.

Dar nu trebuie să ajungem la asemenea imagini fanteziste dacă vom privi cu atenție ideea pe care se întemeiază, și anume că „Totul este relativ; totul este într-o stare de schimbare”. Căci, de fapt, aceste afirmații nu înseamnă absolut nimic. Ele sunt aberații pure.

Am văzut că idei precum acelea de schimbare, mișcare și energie au semnificație doar din cauza contrariilor lor. Cuvântul „schimbare” are semnificație, este un proces inteligibil doar în relație cu termenul „imobilitate” sau „permanență”. Recunoaștem schimbarea comparând-o cu ceva neschimbător. Prin urmare, dacă *totul* se schimbă, cum știm că se schimbă, din moment ce nu există nimic permanent în raport cu care se schimbă? Am putea să spunem la fel de bine: „Totul este jumătate”, „Totul este sus” sau chiar „Totul este bla”.

Dar, dacă schimbarea sau permanența există numai *în relație* una cu cealaltă, nu putem spune că „Totul este relativ”? Desigur, se aplică aceeași regulă. Cuvântul „relativ” este lipsit de semnificație când se referă la tot. Căci există ceva în mod esențial straniu în legătură cu afirmațiile de tipul „Totul este...” Niciuna nu

are sens, iar lucrul straniu este că a spune ceva despre tot echivalează cu a nu spune nimic despre tot! Este ca și cum ai picta un tablou cu o singură culoare: nu va fi niciun tablou.

Putem merge mai departe. Dacă nu are sens să spui că „totul este relativ”, nu are sens să spui nici că „totul *este*”. A spune că totul are existență nu adaugă nimic la ceea ce se știe despre univers, căci, de fapt, nu spunem nimic despre acest tot. Spunem doar că „tot ceea ce există există”. Cu alte cuvinte, „Un trandafir este un trandafir”. Și ce-i cu asta?

Începem să vedem în ce anume constă dificultatea legată de aceste afirmații. Enunțându-le, am folosit multe cuvinte care înseamnă realmente ceva: „relativ”, „este”, „schimbă”, „există”. Pot spune că „Unele lucruri (precum plantele și oamenii) există”, deoarece asta presupune că „Unele lucruri (precum grifonii și spiridușii) nu există”. Este evident așadar că dificultatea vine de la cuvântul „tot”. El nu poate însemna nimic decât dacă are un termen opus. Dar, dacă nu are un termen opus, ne va fi imposibil să formulăm orice idei despre lume, despre universul pe care îl resimțim ca un tot.

În consecință, trebuie să ne întrebăm dacă „Mai există ceva în afară de tot?” Asta poate să sune ca o întrebare prostescă, dar, dacă răspunsul este „nu”, atunci trebuie să scoatem cuvântul „tot” din dicționar, deoarece este un sunet fără semnificație. Cine sunt deci candidații pentru a fi contrariul totului?

Evident, primul cuvânt spre care trebuie să ne îndreptăm atenția este „Nimic”. El este un candidat straniu, ce trebuie scos imediat din joc, deoarece are obiceiul ciudat ca nici măcar să nu apară la examen. El nu este. În plus, cuvântul „nimic” nu poate fi folosit în nicio afirmație rațională ca termen aflat în opoziție cu „tot”. Pot spune că „nu este nimic în această cutie” și să fiu logic. Dar dacă „nimic” este contrariul lui „tot”, ar trebui să pot spune și că „totul este în această cutie”, fiind la fel de logic. Dar nu pot.

Cu alte cuvinte a opune totul nimicului înseamnă, pur și simplu, a nu-i găsi un termen opus. Dacă nu poate fi găsit niciun

alt termen opus, ideea de tot, chiar ideea universului, este într-o poziție cât se poate de șubredă. Iar dacă ideea este șubredă, ce să mai spunem despre realitate? Căci, cu siguranță, cele două sunt inseparabile. Desigur, cuvântul „tot” are semnificație, întrucât denotă o realitate: realitatea tuturor stelelor, a tuturor galaxiilor, a tuturor corpurilor din spațiu și timp, a tuturor proceselor, tuturor relațiilor, tuturor electronilor. Se pare totuși că aceste lucruri, toate lucrurile, sunt precum aceea prințesă din cartea cu povești care trebuie să-și găsească un soț sau să fie decapitată. Nimicul, cu alte cuvinte, nu poate rămâne fără un soț.

Care deci *ar putea* fi termenul opus ce ar da ideii de tot semnificație, făcând-o, în același timp, posibilă? Căci, dacă acest termen opus va fi să fie „ceva”, ca diferit de nimic, nu ar fi acest „ceva” inclus deja în „tot”, neputând fi deci termenul său opus?

Este ca și cum stranietatea realității este menită să depășească orice născocire fantastă pe care a conceput-o vreodată mitul, legenda sau basmul. Căci prințul care poate salva prințesa de la decapitare nu poate fi nici nimic, nici ceva, căci nimic ar însemna niciun soț, iar ceva este însăși prințesa.

Desigur, totul depinde de ceea ce înțelegem prin *lucru*. Căci a vorbi despre toate lucrurile înseamnă, de fapt, a vorbi despre toate stelele, electronii etc., despre toate lucrurile *relative*. Dacă locuitorii ținutului plat ar vorbi despre toate lucrurile, s-ar referi la toate lucrurile din lumea lor cu două dimensiuni. Dar noi cunoaștem existența altor lucruri, precum cuburile, ce ar rămâne în afara definiției pe care ei o dau tuturor lucrurilor.

Să presupunem că lumea relativă pe care o cunoaștem este precum o hartă, dar o hartă incompletă, în sensul că are margini la care drumurile, fluviile și oceanele se termină brusc. Aceste margini sunt limitele cunoașterii noastre dobândite prin simțuri. În prezent știința ne oferă teorii despre ce se află dincolo de aceste margini, dar teoriile respective au o anumită limitare. Omul de știință privește harta și vede că pe hartă fiecare drum duce într-un oraș și fiecare fluviu se îndreaptă spre un ocean –